

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

возникновения. Управление рисками играет ключевую роль в стратегическом планировании, корпоративном управлении и обеспечении финансовой устойчивости компании. Стратегическое планирование, корпоративное управление и обеспечение финансовой устойчивости организации тесно связаны с эффективным управлением рисками. Понимание и оценка рисков факторов, а также принятие соответствующих мер по их управлению, способствуют созданию надежной базы для устойчивого роста и развития компании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Официальный интернет-ресурс ТОО “Добывающее предприятие “ОРТАЛЫК” - <https://dportalyk.kazatomprom.kz/kk>
2. Закон Республики Казахстан от 20 ноября 1998 года № 304. «Об аудиторской деятельности»- <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000304>
Международные стандарты аудита на 2020 год - <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/activities/8790?lang=kk>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ СУБСИДИЯЛАУДЫҢ РӨЛІ

Қаратаева Н.О., Ерниязова А.Р., Боган А.А.

karatayevanrgz@mail.ru, aziza.yerniyazova@mail.ru, akbaanbogan0@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті, «Экономика» факультеті,
«Мемлекеттік аудит» мамандығының 2 курс студенттері, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - профессор Алибекова.Б.А

alibekova_ba@enu.kz

2023 жылғы 1 қыркүйекте Парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына жолдауын жариялады. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында: "Біздің алдымызда тағы бір міндет - агроөнеркәсіптік кешенде нақты серпіліске қол жеткізу. Отандық ауыл шаруашылығы саласының әлеуеті орасан зор, алайда біз оны әлі күнге дейін толық көлемде аша алмаймыз. Қазақстанның айналасында сапалы азық-түлікке мұқтаж үлкен өткізу нарықтары бар. Еліміздің стратегиялық мақсаты-Еуразия құрлығының жетекші аграрлық орталықтарының біріне айналу", - деді Мемлекет басшысы. [1]

Ауыл шаруашылығы көптеген елдер экономикасының маңызды салаларының бірі болып табылады. Ол азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етеді, жұмыс орындарын құрады және ауылдық аумақтардың дамуына ықпал етеді. Дегенмен, оның тиімділігі мен дамуына тежеуі мүмкін әртүрлі мәселелерге тап болады. Осындай проблемалардың бірі – ауылшаруашылық кәсіпорындарында қаржылық ресурстардың жетіспеушілігі. Жаңа жабдықты сатып алу, инфрақұрылымды жақсарту немесе өндіріс сапасын жақсарту қажеттілігі айтарлықтай инвестицияны қажет етеді. Бюджет шектеулі болған жағдайда фермерлер мен бағбандар өз өндірісін жаңартуға немесе оның ауқымын кеңейтуге тырысуда үлкен қиындықтарға тап болады. Бұл тұрғыда мемлекеттің ауыл шаруашылығына субсидия беруі шешуші рөл атқарады. Субсидиялар ауыл шаруашылығы өндірушілерінде қаражаттың жетіспеушілігін өтеуге мүмкіндік береді және тұтастай алғанда саланың дамуына ықпал етеді. Олар қаржылық қолдау үшін де, әртүрлі қызмет түрлері мен жеңілдіктер үшін де ұсынылуы мүмкін. Субсидиялар өнімділікті арттыру немесе экологиялық әсерді азайту сияқты нақты мақсаттарға жету үшін мақсатты және тиімді пайдаланылуы керек екенін ескеру маңызды. Ауыл шаруашылығына субсидиялар бөлу нәтижесінде оны дамыту және өндіріс тиімділігін жақсарту үшін қолайлы орта құрылады. Субсидиялар тікелей фермерлерге де, мемлекеттік қолдау бағдарламалары арқылы да берілуі мүмкін.

Кесте-1. Қазақстан Республикасында 2023 жылдың қорытындысымен төленген субсидиялар туралы мәлімет [2]

2023 жылы берілген субсидиялар							
		субсидиялар, теңге					
		тұқымға	мин. тыңайтқ. үшін	гербицид үшін	су жеткізу қызметіне	инвест субсидия	егін шаруашылығы бойынша барлығы
1	Жаңажол ЖШС	7 457 400	141 600 068	30 390 625	31 698 789	92 875 000	
2	Достық Жер МК ЖШС	9 184 000	107 170 657	0	6 852 638		304 021 882
3	Жаңа Тұрмыс и К ШҚ	0	0	0	776 755		776 755
4	Ақтөбе и К ЖШС	6 910 200	69 869 866	15 622 764	14 301 656		106 704 486
5	Ораз ахун ЖШС	5 600 000	45 982 550	12 531 250	5 323 630	3 553 571	72 991 001
6	Тұрмағамбет ЖШС	0	78 406 608	4 479 913	15 993 965		98 880 486
7	Әділет Жер ЛТД ЖШС	0	10 363 650	1 072 406	808 330		12 244 386
8	Ақжар ШҚ	0	41 470 070	7 812 500	5 206 950		54 489 520
9	Иркол ШҚ	0	713 571	0	0		713 571
10	Азамат ШҚ	380 800	0	0	499 220		880 020
11	Ақниет ШҚ	487 200	16 870 095	0	2 948 912		20 306 207
12	Болашақ ШҚ	0	18 011 786	0	3 770 630		21 782 416
13	Дөйт ШҚ	1 658 571	14 133 651	4 375 000	3 736 210		23 903 432
14	Өтен ШҚ	0	0	0	0	1 400 000	1 400 000
15	Оңталап ШҚ	0	27 225 000	9 925 111	5 475 856	11 491 071	54 117 038
16	Жана жер ШҚ	0	1 089 000	0	0		1 089 000
17	Ыклас ШҚ	0	0	0	0		0
18	Дәуіт ШҚ	0	2 418 185	0	0		2 418 185
12	Болашақ ШҚ	0	18 011 786	0	3 770 630		21 782 416
13	Дөйт ШҚ	1 658 571	14 133 651	4 375 000	3 736 210		23 903 432
14	Өтен ШҚ	0	0	0	0	1 400 000	1 400 000
15	Оңталап ШҚ	0	27 225 000	9 925 111	5 475 856	11 491 071	54 117 038
16	Жана жер ШҚ	0	1 089 000	0	0		1 089 000
17	Ыклас ШҚ	0	0	0	0		0
18	Дәуіт ШҚ	0	2 418 185	0	0		2 418 185
19	Талас ШҚ	0	1 906 820	0	200 515		2 107 335
20	Шәкизада ШҚ	0	5 803 871	0	1 086 155		6 890 026
23	Талап ШҚ	168 000	905 080	0	99 750		1 172 830
24	Кең дала ШҚ	128 800	786 500	0	0		915 300
25	Али ШҚ	246 400	1 361 250	0	376 330		1 983 980
26	Алиаскар Ата ШҚ	0	1 512 500	0	0		1 512 500
Барлығы		32 221 371	587 600 778	86 209 569	99 156 291	109 319 642	914 507 651

Берілген кесте 2023 жылы Қазақстандағы аграрлық секторға берілген субсидиялар туралы мәліметтерді қамтиды. Осы кестеге сүйене отырып 2023 жылы Қазақстандағы егін шаруашылығы секторына берілген субсидиялар көлемінің жалпы сомасы 914 507 651 теңгені құрайтынын көре аламыз. Субсидиялар тұқым, минералдық тыңайтқыштар, гербицидтер, су жеткізу қызметтері және инвестициялық мақсаттарға бөлінген.

Субсидиялардың басым бөлігі минералдық тыңайтқыштарға (587,600,778 теңге) және инвестициялық мақсаттарға (109,319,642 теңге) бағытталған, бұл егістіктердің өнімділігін және сапасын арттыруға, сонымен қатар агроөнеркәсіп кешенінің инфрақұрылымын

жақсартуға бағытталған. Су жеткізу қызметтеріне берілген субсидиялар (99,156,291 теңге) суармалы егіншіліктің тиімділігін арттыруға ықпал етеді, бұл әсіресе су ресурстары шектеулі аудандар үшін маңызды.

Минералдық тыңайтқыштар мен инвестициялық мақсаттарға берілген субсидиялар агроөнеркәсіптің технологиялық жаңғыртуына және жерді тиімді пайдалануға көмектеседі, бұл Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін және экспорт әлеуетін арттырады. Су жеткізу қызметтеріне берілген субсидиялар суармалы егіншіліктің дамуына және суды тиімді пайдалануға ықпал етіп; климаттық өзгерістер контекстінде маңызды рөл атқарады.

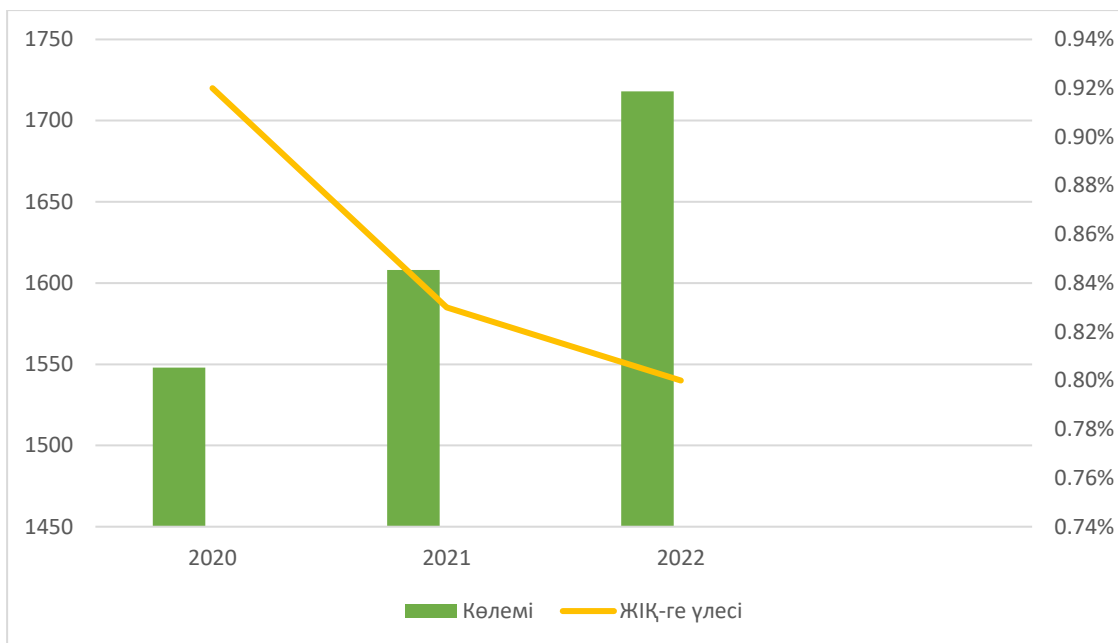
Кесте-2. Қазақстан Республикасында 2022 жылдың соңына ауыл шаруашылығы өндірушілерінің саны мен шығарылым үлесі [3]

Категориялар	Саны / барлығы %	Ауыл шаруашылығы өнімін шығарудағы үлесі		
		Жалпы шығарылым	Өнімдер мал шаруашылығы	Өнімдер өсімдік шаруашылығы
Ауыл шаруашылығы кәсіпорындар (юр. тұлғалар)	17595 / 1%	29%	37%	17%
Шаруа және фермер қожалықтары және жеке кәсіпкерлер	271693 / 14%	33%	42%	18%
Үй шаруашылықтары	1630974 / 85%	38%	21%	65%

Қазақстандағы ірі ауыл шаруашылығы кәсіпорындары, әсіресе Әлемдік Қаржы Дағдарысы немесе ағымдағы жылғы төмен өнімділік сияқты дағдарыс кезеңдерінде өнімділік пен бағалардың ішінара борыштық міндеттемелермен жиі бетпе-бет кездеседі. Үкімет бұл холдингтерді банкрот болу үшін тым үлкен деп есептейді және төлем қабілетсіздігінен кейін қайта құрылымдау немесе банкроттықтың орнына мұндай компаниялар өздерінің қаржылық жағдайын қалпына келтіру үшін орасан зор мемлекеттік субсидиялар алады, бұл секторда бәсекелестіктің бұрмалануына және тиімділіктің төмендеуіне алып келеді. Сонымен бірге ұсақ ауыл шаруашылығы өндірушілері жеткізу тізбегіне қол жеткізу, ірі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарымен бәсекелестік және өндіріс ауқымына байланысты қиындықтарды еңсеру кезінде бірқатар мәселелерге тап болады. Оларға өнімді жинау мен тасымалдау бірлігіне неғұрлым жоғары шығындар, азық-түлік тауарларының қауіпсіздігі үшін жоғары тәуекелдер, өнімнің біркелкі емес сапасы, аграрлық білім мен консультациялық қызметтерге шектеулі қол жеткізу, кредиттеудің әлсіз жүйесі және өңдеушілер мен ұсақ фермерлер арасындағы шектеулі тік байланыстар кіреді.

Қазақстандағы аграрлық сектор мемлекеттік дотацияға өте тәуелді. ЭЫДҰ (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) бағалауы бойынша, Қазақстанда ауыл шаруашылығын бюджеттік қолдаудың жалпы көлемі 2022 жылы шамамен \$1.7 млрд немесе ЖІӨ-нің 0.8% -ын құрады. 2020 жылдан бастап қолдау көлемі өсті, ал олардың ЖІӨ-ге қатысты үлесі керісінше төмендеді, бұл COVID-19 пандемиясынан экономиканы қалпына келтіргеннен кейін бюджет шығыстарымен салыстырғанда ЖІӨ-нің қарқынды өсуімен байланысты болуы мүмкін.

ЭЫДҰ мәліметінше, Қазақстандағы өндірушілер үшін субсидиялар 2020-2022 жылдары фермерлер алған қаражаттың жалпы көлемінің орташа есеппен 4,5% -ын құрады, Оның құрамында нарықты мейлінше қатты бұрмалаған өндірушілер үшін трансферттер үлесі бар. Негізінен нарықтық бағаларды қолдау және ауыспалы ресурстарды шектеусіз пайдалану осы кезеңде орташа алғанда 59% -ды құрады. [3]

Сурет-1. Ауыл шаруашылығын бюджеттік қолдау (2020-2022)

Ескерту: Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы мәліметі негізінде құрылған

Тұтастай алғанда, Қазақстандағы ауыл шаруашылығын қолдау құралдары бюджеттен тікелей субсидиялар мен жеңілдетілген несиелерден бастап әртүрлі инвестициялық және салықтық жеңілдіктер мен сыртқы саудадағы шектеулерге дейін жүргізіледі. Мысалы:

1. Минералдық тыңайтқыштар мен жоғары сапалы тұқымдар сатып алу субсидияланады. Ауыл шаруашылығы өндірушілеріне сатылатын дизель отынына нарықтағыдан төмен әкімшілік бағалар қолданылады (14-15% жеңілдік). Сондай-ақ егін егу және егін жинау кезеңінде осы бағалар бойынша жеткізілімдердің жалпы көлемі алдын ала айқындалады.

2. Мал шаруашылығы үшін мал басы мен өнім үшін субсидиялар қолданылады. Өнім үшін субсидияның едәуір бөлігін ірі мал шаруашылығы өнімдерін өндірушілер алады.

3. ҚР ауыл шаруашылығын қолдаудың тағы бір негізгі нысаны - күрделі рұқсат беру жүйесі арқылы берілетін инвестициялық субсидиялар. Олар жобалардың 34 түріне қатысты, кейбір техникалық ерекшеліктер мен нормативтік ережелер сақталған жағдайда және өңірлік билік, ал кейбір жағдайларда ҚР Ауыл шаруашылығы Министрлігі мақұлдауы тиіс. [3]

Қорытындылай келе, ауыл шаруашылығына субсидия беру осы саланы қолдауда және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады деп айтуға болады. Олар фермерлерге өндірісті ұлғайтуға және халықты сапалы және қол жетімді азық-түлікпен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мемлекеттің қолдауынсыз фермерлер Азық-түлік тапшылығына әкелуі мүмкін дақылдарды өсіру мен жануарларды ұстауда қиындықтарға тап болуы мүмкін. Жалпы, субсидиялар фермерлерге қаржылық қиындықтарды жеңуге, жұмыс орындарын сақтауға және дамуға ықпал етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» [Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» — Официальный сайт Президента Республики Казахстан \(akorda.kz\)](https://akorda.kz)
2. Субсидирование агропромышленного комплекса [Субсидирование агропромышленного комплекса \(www.gov.kz\)](http://www.gov.kz)
3. Обзор развития сельского хозяйства в Казахстане [AC_agriculture_development \(1\).pdf](#)